

Kar se tiče trditve, da je katoliška Cerkev povzročila tridesetletno vojska, trditi moram temu nasproti, da je vstajno gibanje protestantizma, in posebno kalvinizma, poželjivost, kolikor moč prikrajšati kraljevo oblast ter pridobiti si bogastvo s posestvi, zakrivilo tridesetletno vojsko (Tako je! na desnici), in le otročje narave morejo še verjeti, da je bila tridesetletna vojska verska vojska.

Dr. Gregr je tudi navedel primero mej novo in staro šolo, kateri je osvetlil z mnogimi vzgledi iz lastne skušnje in ki je imela seveda sijajen izid za novo šolo. Res je vendar, da se v novi šoli več poučuje, kakor v stari, ali se pa tudi več doseže, tega bi jaz ne hotel trditi, in za sedaj tudi še ni popolnoma dokazano. Ne samo pri nas na deželi, marveč tudi v mestu tožijo ljudje, da otroci, ko pridejo iz ljudske šole, ne znajo gladko čitati, pisati in računati.

Treba mi je le na to opozarjati, kar je pred leti konstatovalo srednješolsko odposlanstvo dunajskega občinskega sveta, to namreč, da se je pokazalo pri vsprejemanju učencev v srednje šole, da vedno bolj nazadujejo vspehi šol. (Čujte, čujte! na desnici.) Ali so se od tedaj predrugačile razmere, ne vem, to pa mi je znano, da se je isto pokazalo tudi pri obrtnih šolah in da se pri ustanavljanju obrtnih napredovalnih šol vedno porablja jedno leto ali jeden tečaj za to, da se nauče gladko čitati in pisati ter prav računati, predno se dopuste k obrtnemu poduku. Če res toliko uspešno delujejo šole, moralo bi se misliti, da prineso vsi otroci seboj že zadostno izobrazbo in da se more takoj pričeti z razlaganjem obrtnih predmetov.

Gospod poslanec dr. Gregr se je jednako predgovorniku gospodu poslancu Lippertu izrekel zoper to, da bi se šola zopet izročila Cerkvi. Kakor ste čuli, tega predlog za uvedenje verske šole nikakor ne zahteva, marveč se državi kakor doslej vrhovno nadzorništvo in vrejevanje šolstva prepušča. V opravičenje Cerkve, kateri ne odreka samo pravice, marveč tudi zmožnost izobraževanja in vzgojevanja šolskih otrok, kličem pa gospodu govorniku v spomin, da so bili časi, v katerih niso znali brati knezi in vladarji, plemiči in kmetje, in se je celo šolsko izobraževanje, kakor sploh cela kultura, umaknila v samostane katoliške Cerkve.

Opominjam gospoda, da menda ne ve, kaj je Cerkev v prvih časih storila za izobrazbo in prosveto, za ustanovitev ljudskih šol in vseučilišč, kako je skušala svoje člane navduševati k ustanovam za učilnice, povzdigniti veljavo in izboljšati plače učiteljev. Konečno se sklicujem na nekatere naredbe, katere so se v tem oziru izdale na shodih katoliške Cerkve. Škofje in shodi so že za Karola Velikega tekmovali v ustanavljanju šol in škof Teodulf orleanski je okrog leta 797 ukazal, da mora duhovščina v vaseh in trgih vzdrževati šole, male ljubezljivo poučevati in da ne sme za to nič tirjati, razven kar jim dobrovoljno dajo stariši. Sinoda v Ahenu že leta 802 praša posestnike, ali pošiljajo svoje otroke v

šolo. Shod v Mogunciji leta 813 nujno polaga starišem na srce, naj pošiljajo svoje otroke v šolo, in papež Evgen II. je pisal leta 826: Čujemo, da v nekaterih krajih ni učiteljev in se zanemarja pouk. Zaradi tega priporočamo vsem škofom in njim podredjenim župnikom naj nastavljajo občinske učitelje, ki bodo pridno poučevali v čitanju, prostih umetnijah in gospodarstvu. Hinkmar remski pozivlja deželne dekane, naj poizvedujejo, ali ima vsak župnik šolo, v kateri bi se poučevali župni otroci v elementarnih predmetih. Kako strogi so bili glede cerkvenih šol, dokazuje okoliščina, da se je za dobe Inocencija III. pri neki preiskavi zoper gentškega škofa glasilo vprašanje, ali je nastavljal učitelja, ki bi brezplačno poučeval reveže. Zgodovinopisec Palacky, ki se je pri iskanju čeških listin začetkom tega stoletja potrudil zaznamovati si vse učitelje, na katere je slučajno uletel, poroča, da je praška škofija leta 1400 imela najmanj 640 šol. V dobi, o kateri govori Palacky, bilo je v celi Nemčiji 63 škofij. Ako računimo da je imela vsaka škofija 640 šol, kaže nam to 40.000 ljudskih šol v Nemčiji.

(Dalje nasled.)

Govor drž. poslanca Tonklija

v državno-zborski seji dne 8. maja 1889.

Visoka zbornica! Ko sem včeraj poslušal prvega gospoda protigovornika, mislil sem, da nismo pri pravosodnji, marveč pri jezikovni razpravi, kajti večji del njegovega govora se peča edino le z jezikovnim vprašanjem, in sicer z jezikom Slovencev.

No, tu mu pa moram zatrditi, da bi jaz nikdar s svojega stališča ne upal biti sodnik o stvari, katere ne poznam popolnoma, kajti sodba moja bi gotovo ne bila primerna. Prepričan sem, da prvi gospod protigovornik nima onega znanja, ki bi mu dajalo sposobnost, da bi mogel prav soditi o kakovosti, razvoji in kulturni vrednosti slovenščine. (Prav res! na desnici.) K temu izreku me opravičuje to, kako je primerjal posamezne slovenske besede, ki po njegovi pisavi posebno glede onih, katere baje govori priprosti narod, nikakor niso primerne dejanjskim okoliščinam. Sploh pa moram na to opozarjati, da se mora začetkoma v svojem razvoju boriti s težavami vsak jezik in da ima vsak jezik polno tujk; povsod so se ustanovila društva za čiščenje lastnega jezika tujk. Spominjam se iz svojih dijaških let o nemškem slovstvu, da se je za dobe velikega pesnika Götheja v Weimaru ustanovilo posebno društvo, da bi izvršilo očiščenje jezika. Menim, da so tudi še dandanes taka nemška društva, katerih osredje je, če se ne motim, v Berlinu. To je dokaz, da se niso samo pri Slovencih vtihotapile tujke, marveč tudi pri Nemcih, in neki nemški tovariš je bil toliko prijazen, da je preiskal včerajšnji protigovor ter podčrtal tuje besede. Našel jih je na

prvi strani 52, na drugi strani 60, skupaj tedaj 112. (Veselost in klici na desnici: Čujte!)

Pri navajanju baje slovenskih besed se je gospod poslanec menda ravnal po šaljivem listu „Brencelj u“, ki je pred leti izhajal v Ljubljani in imel stalno rubriko „Rešpehtarjeva kuharica“, vrejevano v jeziku neolikanih ljubljanskih kuharic. Ko bi pa hotel gospod poslanec dandanes iti na ljubljanski trg ter govoriti s kuharico, ki je izdelala ljudsko šolo, prepričan sem, da ne bi več slišal takoimenovanega ljudskega jezika, marveč bi našel, da govori najlepšo slovenščino, ki bi zadovoljila vsakega, kdor se more sploh zanjo ogreti.

Kar se tiče navedenih besed, pozabil je menda, da večina niti ni nemškega izvira, kajti če je na primer rekel, da je „kuharica“ nemškega izvira, opozoriti ga moram na to, da ta beseda izvira iz latinščine. Če meni, da je beseda „lev“ posneta po nemškem „Löwe“, zavračam ga na latinski izraz „leo“ (Prav res! na desnici), od katerega izvirata obe besedi. Če istotako meni, da je beseda „mojster“ iz nemškega „Meister“, opozorujem ga na latinsko besedo „magister“, in če je celo mnenja, da „méd“ naravnost vzela od nemškega izraza se je beseda „Meth“, pokazati mu moram pravo ter povedati, da je ravno nasprotno prav. (Prav dobro! — Veselost na desnici.) Isto velja glede besede „papir“, kajti tudi ta ni nemškega izvira, marveč posneta po latinskem „papyrus“. (Prav res! na desnici.)

To očitjanje zadeva tedaj tako Nemce, kakor nas; sploh so pa veliki jezikoslovci dognali, da imajo germanski, romanski in slovanski jeziki skupni temelj, ariški jezik ali sanskrit. Imenuje se to indogermanski rod in le naravno je, da so tem narodnim plemenom gotove korenine lastne ter so se razno razvile po kakovosti ljudskega duha.

Sklicujem se na besedo „Vater“ (oče). Latinski slove „pater“, grški „πατήρ“. „Mutter“ (mati) se pravi tudi latinski „mater“, grški „μήτηρ“, „Wein“ (vino), latinski „vinum“, grški „οἶνος“, in tako bi mogel navesti še jako veliko besed, katere si je izposodila nemščina iz tujih jezikov, vendar pa ne more nikdo trditi, da nemščina ni visoko razvit kulturni jezik. In če preidemo k madjarščini, najdemo, da je v njej prav veliko slovanskih besed. Tako na pr. se pravi kovaški mojster „kovacs mester“. „Kovacs“ je slovanska beseda, „mester“ je pa vzeto s splošnjega rodu.

Tako je tudi beseda „kalpak“ navstala iz slovanskega „klobuk“ s tem, da so se priprosto prestavile črke. Mačka se imenuje madjarski „maczka“ ter je vzeta ta beseda iz slovanskega, vendar pa nikomur ne pride na misel, trditi, da madjarščina ni izobražljiv, kulturni jezik.

In dalje! Kaj pa je vendar z angleščino, ki ni samo visok kulturni, marveč celo svetoven jezik? Tu je podlaga na eni strani germanščina, na drugi strani romanščina, in kot zastopnika obeh smeri imate velikega pesnika Miliona, ki se bolj drži romanskega, in

pesnika Shakespeare-a, ki se bolj drži nemškega jezika. Primerjati nočem slovenščine s tem svetovnim jezikom, toda če se je toliko razvil slovenski jezik, da se danes more uspešno rabiti v šoli in uradu, pri vseh sodnih in političnih oblastnih, je to le laskavo spričevalo za Slovence, kajti s strani države niso drugega imeli, nego ovire, zoper katere so se morali bojevati (Tako je! na desnici), nemščina pa se je mogla prosto razvijati, ker jo je država proglasila za državni jezik ter uvedla v šolo in urad. Toda iz tega, da se moramo še danes bojevati in dobivamo le nižje stopnje srednjih šol s slovenskim jezikom, morete soditi, s kakovimi težavami imajo opraviti Slovenci. Tudi v Italiji se je osnovalo društvo „La Crusca“, da bi se izcimile iz italijanščine tuje in neklasične besede, in na ta način je navstal slovar v kateri so se sprejele samo klasične besede.

Zatrditi Vam morem, da so pri nas vsi, ki so izdelali ljudsko šolo, popolnoma zmožni pismenega jezika.

(Dalje nasled.)

O iridenti tržaški,

piše „Wiener allg. Ztg.“ z dne 24. t. m. pomenljiv članek, iz katerega posnamemo sledeče:

„Kaj se je treba brigati tržaškemu mestnemu zastopu, da ste Italija in Avstrija zvesti zaveznici v srednje-evropski zvezi? Ali ni Trst avtonomna občina? Ali ne sme poleg svoje uprave tirati politike tudi na svojo pest? Naj delajo, kar drago diplomatom na Dunaji in v Rimu, avtonomnemu Trstu ni se treba ozirati na mirovne pogodbe. Tržaški mestni očetje so spoznali potrebo, da se mora starodavna habsburška država razrušiti v razvaline, in vsa dežela, v kateri zvené glasovi italijanskega jezika, združiti z italijansko narodno državo, in mestni očetje imajo pravico, po svoje k temu pomagati. In če tudi v Italiji nobeden pameten politik ne priznava zveličalne vere „irredente“, tržaški mestni zastop je vendar irredentovski iz svoje, avtonomne oblasti. Tako mislijo in delajo mestni očetje ob Adriji. Porabijo vsako priliko, da demonstrirajo proti Avstriji, in vendar radi jemlje bogate podpore od države. Niso izbirčni v darovih od države, ne žrtvujejo pa niti najmanjše stvari, kadar se gre za njihovo politično prepričanje. Veseli te gospode, če častnikom avstrijskega polka morejo prepovedati v „giardino publico“ dobrodelno veselico in če se odlikujejo z nenavzočnostjo pri slavnosti avstrijske mornarice v avstrijski luki. Isto avtonomno oblastvo, isto častnikarstvo in poulična druhal, ki so neizmerno slavili pred dvema letoma angleško brodovje, postopali so sramotno pri slavnosti avstrijske mornarice. Za avtonomni mestni zastop ni bilo te slavnosti; tržaška lista, ki vozita v politični vodi mestnega zastopa, niti vrstice nista pisala o slavnosti, pač pa skrbno objavila vse v

da se tam kakor pri nas moramo v prvi vrsti zahvaliti duhovščini, da se je ohranilo češko slovstvo. (Dobro! Dobro! na desnici.) Ravno tako kakor pri nas so bili tudi na Češkem časi, ko je imela češčina le še v cerkvah svoje zavetišče in gojitev. Duhovniki so bili na Češkem isto tako kakor pri nas prvi pisatelji, katerim so se še-le pozneje pridružili od njih probujeni možje iz posvetnega stanu, da nadalje porabijo snov, katero so oni nabrali in ohranili. Za ohranitev starejšega češkega slovstva se moramo, kakor je priznal Palacky, zahvaliti toliko zaničevanim jezuitom (Čujte! na desnici), in to, kar se je sežgalo, ni bilo nič drugzega, nego nepotrebne slovstvene čenčarije.

Gotovo tedaj ni prav in lepo, duhovščino tako slikati, kakor da bi ne imela za ljudski pouk razuma, smisla in ljubezni. In ako so šole novejšega časa boljše mimo starih, ne smemo pozabiti, da sedaj nalagajo jako znatna bremena prebivalstvu, in sicer bremena, ki bi bila prinašala še boljše sadove v stari šoli, ako bi se bila ta tako podpirala (Prav dobro! na desnici), kajti storila bi bila stara šola gotovo več nego nova, ko bi bila na razpolaganje imela tista sredstva, kakor dandanes.

Gospod poslanec je tudi o jezuitih govoril ter zopet pogrel mnoge že davno zopet in zopet ovržene napade na jezuitski red. Na to odgovarjati bilo bi odveč.

Omenjal je pa tudi nenravnosti mej duhovsko gosposko. Res je, da so tudi mej duhovniki taki, ki se ne zavedajo vedno svojega vzvišenega poklica, toda ako je bil že v Adamovi družini Kajn, v Lotovi družini Kam, ako je bilo med Jakobovimi sinovi toliko omadeževanih mož in je bil celo mej Kristusovimi apostoli izdajalec, potem se pač ne smete čuditi, ako so mej velikim številom katoliških duhovnikov tudi taki, ki ne zadostujejo vedno zahtevam svojega poklica. Čuditi pa se moramo, da se prestopki posameznih očitajo skupnosti. (Dobro! na desnici.) Zdi se mi tako, kakor da bi hotel kdo zaradi tega zaničevati stan zdravnikov, ker so mej njimi nekateri mazači.

Vse te razprave, o katerih sem sedaj govoril, me pa niso tako neprijetno dirnole, kakor konečne besede, s katerimi se je dr. Gregr obrnil do kneza Liechtensteina, zaradi tega pa si tudi jaz dovoljujem obrniti se do gospoda Gregra ter reči: Vi, gospod Gregr, poznate zgodovino bolje nego jaz, vedeti morate tedaj tudi, da so v oni slavni dobi, o kateri ste govorili, živeli sijajni plemenitaški rodovi, ki so takrat zvesto stali na strani češkega naroda, ki so ž njim delili tugo in radost, katerih zastopniki pa dandanes niso več na strani češkega naroda, marveč mej njegovimi najbolj zagrizenimi sovražniki. (Prav res! na desnici.) Če se tedaj, kakor ste Vi storili hudodelstvo pradedov prišteva mej grehe sedaj živečih, morale bi se tudi zasluge pradedov proslavljati za zasluge sedanjega rodu. Komu bo pa prišlo na um, da bo česki narod tem možem samo zaradi tega postavljaj častne spomenike, ker so bili njihovi pradedje

poštenjaki? Ali je tedaj prav, tako napadati ter očitati čin pradedov za pregreho možu, ki je vsikdar kazal odkritosrčno in zvesto prijateljstvo za češki narod? (Dobro! dobro! na desnici.) To, gospoda moja, ni lepo, to ni plemenito, to ni krščansko in menim, tudi ne husitsko. (Dobro! na desnici. — Poslanec Dürrich: Liberalno!)

Stranka takozvanih Mladočehov in nemška liberalna opozicija sta si stali dosedaj sovražno nasproti, kar je koncem svojega govora tudi še izrečno naglašal gospod poslanec dr. Gregr.

Toda kakor sta bila nekdam Herodež in Pilat mejsebojna sovražnika, potem pa sta postala prijatelja, ko je bilo treba obsoditi Gospoda, tako so tudi gospodje iz opozicije in gospodje Mladočehi včeraj postali debeli prijatelji (Veselost na desnici), ko se je šlo za obsodbo verske šole. (Prav dobro na desnici.) Včeraj se je tedaj doseglo sporazumljenje ali združenje obeh strank. Knotz in Gregr, Gregr in Knotz sta se spravila včeraj ter pokazala, da je ravno verska šola, ki bi ju mogla približati enega k drugemu. Ravno zaradi tega pa obžalujem včerajšnji govor in sicer v interesu češkega naroda, ker je gospod poslanec vedno navajal le češki narod. Ali se je češki narod, katerega vztrajnosti in značajnosti se moramo zahvaliti, da smo prišli tje, kjer smo danes, res tako globoko pogreznil, da sedaj opravlja posel za nemško-liberalno opozicijo? (Prav dobro! na desnici.) Češki narod je katoliški narod ter bo gotovo ugovarjal, da ga je včeraj gospod poslanec Gregr navajal za levičarski posel; kajti, da je včeraj v resnici gospod poslanec dr. Gregr opravljal levičarski posel, dokazovala so burna odobravanja, katera so spremljevala njegov govor, in da je to storil ravno v trenutku, ko je bila ta stranka jako potrta, tega menda češki narod ne bo nikdar odobral. Češki narod hoče ravno tako, kakor vsak krščanski narod, imeti svojo šolo, v kateri more svoje otroke brez skrbi vzgojevati dati v onih naukih, ki so vodili njega samega. Češki narod ima tu svoje zastopnike in menim, da ti ravno tako enoglasno pritrjujejo razpravam gosp. poslanca kneza Liechtensteina, kakor ostale desničarske stranke te visoke zbornice, in da enako nam obžalujejo govor gospoda poslanca.

Gospod poslanec dr. Gregr je včeraj pred svojim govorom meni in nekaterim drugim tovarišem dal dober svet, naj ne poslušamo njegovega govora in naj raje gremo iz dvorane; jaz pa menim, da bi bilo bolje, ko bi bil šel ven on sam in prepustil nalog, kateri je včeraj prevzel, kakemu govorniku na levi strani te visoke zbornice. (Veselost in Prav dobro! na desnici.)

(Dalje nasled.)

Govor drž. poslanca Tonklja

v državno-zborski seji dne 8. maja 1889.

Če je menil gospod protigovornik, da se naš občevalni jezik ne pokriva s pismenim jezikom, vabim ga,

naj govori na Zgornje-Avstrijskem, Štajerskem ali Koroškem s starim kmetom, ki ni hodil v šolo. Ako bo hotel ž njim govoriti le v novi čisti nemščini, zagotavljam ga, da se ne bodeta razumela. (Prav res! na desnici.) Pri nas ta razlika ni tako velika. Tudi oni kmet, ki ni obiskoval šole, razume, če se mu čitajo današnji časopisi in knjige, in to dokazuje tudi postopanje „družbe sv. Mohorja“, ki da vsako leto nad 50.000 knjig tiskati in razdeliti med nižje sloje slovenskega prebivalstva.

Kočevci imajo tudi jezik, katerega nikdo ne razume. Tudi oni so vsprejeli mnogo slovenskih besed, tako „Katschen“ od „kača“, „Pobolitzen“ od „povalnica“, „Kotschen“ od „koča“, „Kusche“ od „kužek“, „Razen“ od „raca“ itd. In vendar ne trdimo, da Kočevci niso Nemci. V resnici tedaj ni vredno, da se kdo v tako resni razpravi, kakor je pravosodnja, bavi s tako malenkostjo (Odobranje na desnici) in očita nekaj slovenskemu prebivalstvu, da bi mu le sploh prizadejal kak udarec. To ni plemenito, če bogataš predbaciva ubožcu revščino. Mi spoštujemo, čestitamo, zavidamo Nemce (Poslanec dr. Menger: Sovražite jih! Oporekanje na desnici. — Poslanec Klun: Kaj pa še!), toda tudi mi zahtevamo, da so nam nasproti prijazni.

Gospod govornik je tudi naglašal, da se more iz njegovih ponesrečenih vzgledov sklepati, kako je nemščina izobraževalno vplivala na slovenski jezik. Jaz sem prišel tu do ravno nasprotnega zaključka. To le dokazuje kako so Nemci ponemčevali slovenski narod.

Če je nadalje trdil, da se z nastavljanjem slovensčine zmožnih uradnikov v slovenskih pokrajinah seje nezaupanje mej prebivalstvom, moram ga podučiti bolje.

Jaz trdim, in to mi bo priznal vsak strokovnjak, da navstane mej prebivalstvom nezaupanje do sodnika le tedaj, če sodnik ne razume stranke. (Tako je! na desnici!), če govori sodnik drug jezik nego stranka in se ne more ž njo sporazumeti. Potem je tudi nezaupanje da bo napačno sodil, opravičeno. Narod mu ne zaupa, toda ne zaradi tega, ker meni, da bo napačno razsojeval iz strankarstva, marveč ker ravno ne more izvedeti resnice. (Odobranje na desnici.) Če se dajo prebivalstvu pa taki sodniki, ki ž njim občujejo v njegovem jeziku in morejo poizvedeti resnico, izginiti mora vsako nezaupanje, potem le pridobi zaupanje pravosodje in rabsodba. (Živahno odobranje na desnici.) Tako je v tem oziru in nič drugače.

Gospod poslanec dr. Foregger je tudi slovenskim poslancem pomanjkanje resnicoljubja očital ter v dokaz temu prebral pismo, katero so podpisali nekateri člani krajnega šolskega sveta v Krejancih in v katerem se pravi, da je poslanec Klun menda po lažnjivem poročevalcu zapeljan. Poslanec Klun je dotično poročilo, kakor je izrečno omenil v svojem govoru, posnel iz pisma nekega člana krajno-šolskega sveta, namreč Blaža Pirovca, ki je bil pri dotični razpravi navzoč in je celi

dogodek s popolnim podpisom razložil v št. 20. „Mira“ z dne 25. okt. 1888.

Če to ni res, obrniti bi se bili morali gospodje, ki so podpisani na včeraj prečitanem listu, zoper svojega tovariša Pirovca, ne pa zoper poslanca Kluna. Ker niso storili tega, pač dokazuje, da je Pirovec poročal resnico in da se ni lagal porok poslanca Kluna. Sploh mi je pa Blaž Pirovec, ki je bil pri dotičnem dogodku navzoč in ga lastnoročno podpisal, najmanj ravno tako zanesljiva priča, kakor načelnik Smrekar, ki ne zna niti čitati niti pisati (Poslanec Klun: Čujte!) in katerega je tudi lahko preslepil pitatelj včerašnjega pisma. Theirovsky je tukaj sodnik v lastni pravdi ter ne more biti merodajen, Franc Kusternig in Luka Taschek pa nista bila pri dotični seji navzoča ter tudi zaradi tega ne moreta ničesa pričati.

Glede drugega navedenega slučaja je moral pa gospod poslanec dr. Foregger sam priznati, da je sodišče prve stopje odklonilo tožnika in s tem posredno potrdilo, da se ne more nikakoršna krivda pripisovati tožencu, kateri je dokazal resnico onega, kar je tukaj povedal poslanec Klun.

Sodite sedaj sami, ali je očitanje slovenskim poslancem glede pomanjkanja resnicoljubja opravičeno in ali morda ne zadeva drznega napadnika samega.

(Dalje nasl.)

Naši dopisi.

Iz Ljubljane. — Volilno gibanje na Kranjskem. S tem tednom pričele so se, kolikor nam znano prvotne volitve v kmetijskih občinah in tudi glavni izvrševalni odbor kluba narodnih poslancev razposlal je svoja vprašanja in naznanila o tem, ali dosedanji poslanci nameravajo sprejeti vnovič kandidature ali ne, do zaupnih mož. Kolikor čujemo je pregovarjanje in prigovarjanje v onih okrajih zelo živahno, v katerih so se kandidaturi odpovedali dosedanji poslanci, to izrekoma velja za eno spraznjeno mesto v ljubljanski okolici, v škofjeloških selskih občinah in pa v litijsko-trebanjskem okraju. Tudi v časnikih nahaja se sled priporočanja in pa spodbujanja kandidatur. V obče pa smemo trditi z zadostjenjem, da valovi volilnega gibanja pri nas še niso prestopili bregov dostojnosti in pa, da je bilo borenje omejeno na same narodne kroge, v katerih so pa borbe bolj veljale osebam, kot načelom.

— „Matice Slovenske“ XXIV. redni veliki zbor je danes popoldne ob 4. v mestni dvorani z zadnjič navedenem dnevnem redom.

— V kn. šk. Alojzijevišči je v čast k matičnemu in pa duhovniško-podpornemu društvu došlim unanjim gostom na čast danes večer ob 7. uri veselica s petjem, igro na citrah in pa glediliško igro: „Mlini pod zemljo“, katera obeta biti v vsakem oziru zanimiva.

strokovno izobraženi možje. Ako se tedaj ni zopet imenoval jedini nemški nadzornik, kateremu pa so bile v nadzorovanje odkazane le slovenske šole, pripisovati se to ne sme toliko njegovemu nemštvu, kakor marveč okoliščini, da je bil on jedini nadzornik, kateremu je manjkala strokovna zmožnost in izobrazba. (Tako je! na desnici.) Ta korak naučne uprave zasluži tedaj prej priznanje, nego grajo.

Kar se tiče nemške šole v Ljubljani, zavrnil je po zaslugi že častiti gospod tovariš Šuklje dotične trditve gospodov poslancev za Kernov in dunajsko notranje mesto. Gospod poslanec dr. Weitlof je sicer skušal njegove besede ovreči s tem, da je bila ta šola več let le jednorazrednica. To je pač res. Toda ravno tako res je tudi, da tega ni kriva narodna stranka na Kranjskem. Sklicujem se na spričevalo svojih tovarišev iz kranjskega deželnega zbora, ki so tudi člani visokega državnega zbora ter sede na nasprotni strani visoke zbornice.

Priznali mi bodo in ne bodo oporekali, da je narodna večina kranjskega deželnega zbora tako v finančnem odseku, kakor v deželnem zboru izrazila svojo zadovoljnost, takoj razširiti to šolo v štiri- ali petrazrednico, ako bi bila le bolje obiskovana. (Čujte! na desnici.) Ali moremo mi za to, da ljubljanski Nemci raje pošiljajo svoje otroke v šolo nemškega „šulferajna“, kakor pa v javno nemško ljudsko šolo? Ali pa naj morda od nas zahtevajo, da bomo zaradi osemnajstih otrok, katere je imela šola v prvem letu, ali zaradi petintridesetih učencev drugega leta, ki pa večinoma niso bili nemške narodnosti, deželi takoj nakopali štiri- ali petrazrednico? (Prav dobro! na desnici.) Dekliška šola, ki se je ob enem ustanovila, obiskovala se je takoj začetkoma bolje, ter se je zaradi tega kmalu razširila; deška šola pa tudi začetkom sedanjega šolskega leta ni izkazovala onega števila učencev, katero tirja postava za razširjenje šole.

(Dalje nasled.)

Govor drž. poslanca Tonklja

v državno-zborski seji dne 8. maja 1889.

(Dalje.)

Po tem zavinku, h kateremu sem bil, ker pozvan, primoran, preidem k pravosodnji razpravi sami. Tu moram pred vsem povdarjati načelo, da je „*justitia regnorum fundamentum*“. Da je pa pravosodstvo pravo hitro, ceno in nestransko, temelj vseh držav, v to pa ni treba samo vrlih oseb, marveč tudi potrebnih poslopij, kajti na trgu se ne more to vršiti. Zaradi tega se morajo zgraditi primerna poslopja.

Že celo vrsto let se pritočujem o tem, da so sodnja poslopja v Trstu in Gorici v jako slabem stanju, skliceval sem se na to, da se v Trstu plačujejo velike

najemščine, akoravno niso poslopja sposobna niti za sodnje uradnike, niti za stranke in vsled tega tudi trpi pravosodstvo.

Menim, da so tukaj družinske koristi, ki, kakor se mi je reklo, ovirajo gradnjo sodnjega poslopja.

Tega ne bodem natančneje raziskaval, toda dolžnost visoke vlade je, da zadosti že konečno potrebi, katero je sama priznala.

Naglašal sem že v proračunski razpravi — kar storim še enkrat danes — da ima nadsodiščni predsednik drug primeren stavbinski prostor in drug načrt na razpolaganje za zgradbo sodnjega poslopja v Trstu, kakor ga ima visoko ministerstvo.

Upam tedaj, da bo visoka vlada pri njem v tem oziru povprašala in preiskala ter porabila dotični načrt, zadnji čas je že, da se zgradi poslopje, ki bi ugajalo uradnikom in pravosodstvu.

V Gorici so razmere še hujše. Tu je okrožno sodišče ločeno od mestno-delegovanega okrajnega sodišča (Poslanec Klun: Tudi v Ljubljani je tako!), plačuje se visoka najemščina in prostori so slabi, poleti vroči in po zimi mrzli, da uradniki niti ne morejo redno opravljati svojega posla.

Mestno-delegovano sodišče, ki obsega mestno prebivalstvo 20.000 in kmetsko prebivalstvo 35.000 duš, nastanjeno je v navadni najemniški hiši, kjer so sobe tako majhne, da v njih niti ne morejo stranke z uradniki občevati. Tudi ni sprednjih sob, čakalnic, in stranke morajo pri obravnavah čakati na stopnjicah, hodišč ni — in celo na cesti.

S tem so v zvezi tudi ječe; te so nezdrave in negotove ter zaradi tega večje troške provzročujejo, ker se morajo premnogokrat jetniki pošiljati v bolnišnico, ker so zboleli zaradi nezdravih prostorov.

Visoka pravosodnja uprava naj že enkrat odpravi te kričeče slabe razmere v Gorici in postavi to prepotrebno poslopje. To smem tem prej pričakovati, ker se je že včeraj naglašalo, da dohodek pravosodja prav za prav ni tako majhen, kakor se je mislilo. Ker pravosodje ni spekulacijski zavod, misliti mora vsakdo, da se ne sme toliko ozirati na dohodek, kakor marveč na gotovo, pravo, hitro in cenó pravosodstvo. Želeti je tedaj, da se že prične v tem oziru delati.

Sklicevati se moram dalje na okoliščino, ki je v moji domovini, v tržaškem nadsodišču. Tu so pavšalni zneski za predsednike prenizko določeni, predsedniki zaradi tega ne morejo nadzorovalnih potovanj izvršiti tako, kakor bi bilo treba namenu. Nadzorovalna potovanja so dandanes tembolj potrebna, ker premnogi okrajni sodniki v okolščini, da so neodvisni in neodstavljeni, vidijo ob enem varstvo za druge manj častne lastnosti na pr. premajhno delavnost in druge nepriličnosti, katerih nočem tukaj navajati. Resnica je, da je v tem okolišču nadzorovanje nadsodiščnega predsednika zasledilo in odpravilo marsikaj, kar je pač znano visoki pravosodnji upravi in v kar se nočem spuščati.

Dokazati sem le hotel, da so nadzorovalna potovanja potrebna in da se morajo v ta namen tudi dovoliti sredstva. Če je pa tako malo pavšalnega denarja, da se ne morejo pokriti niti tekoče potrebščine, in se morajo pri tem še poravnati stari dolгови prednikovi, naravno je, da se ne more izvrševati ta nadzorovalna dolžnost in doseči ugodni vspeh. (Prav res! na desnici!)

(Dalje nasled.)

Konje muh ubraniti.

Vožno živino pred nadležnostjo muh in brenceljev ubraniti, priporočajo se sledeče sredstva:

1. Po vsem zanesljiva je mešanica iz 65 gramov *asa foetida*, 0.2 litra vinskega jesiha in pa 0.5 litra vode. S to mešanico se z malo gobo živina pomaže na onih delih života, na katerih so muhe najbolj nadležne.

2. Kadi-olje odvrta muhe od živine za dalj časa, ako se le nekoliko kapljic pomaže na onih delih života, kamor se muhe najrajši usedajo. Kadijevo olje se potom distilacije dobiva iz bezgovega lesa, ima močan duh in malo stane.

3. Razrejena tobačna voda tudi pomaga in se napravi, ako se 1 del navadnega tabaka vre na 35 delih vode in s tem živina zmiva.

4. Pogosto in z vspeham rabi se tudi razrejen bencin, ali razrejen petrolej, tudi zelo razrejena neočiščena karbolna kislina, to pomaga izrekoma, da muha ne obsede na ušesih, to da se ne sme mazati po večkrat na enem mestu, ker sicer peče.

5. Dober pomoček je tudi na jesihu skuhanu orehovo perje ali zeleni orehi. Mazanje s to kuhovino pomaga več dni.

Naši dopisi.

Iz Ljubljane. — Binkoštni prazniki bili so lepi. V Ljubljani imeli so letos, ker je napovedano birmanje po vsi ljubljanski okolici, dosti prostora v stolni cerkvi. Na velkem trgu in pred cerkvijo bilo je pa prazno, akoravno se je mestni magistrat potrudil, grape za vkladanje vodovodnih cevi skopane, zasuti nagloma. Gostilničarji in Vipavke so se pritoževale, da je bila kupčija nenavadno slaba. — Postonjska jama bila je v ponedeljek, kakor čujemo, obiskana dobro, čuje se številka od 4—5000 ljudi, večinoma tujcev.

— Volilno gibanje na Kranjskem je večinoma mirno in pričakovati je povoljnega vspeha. Večina okrajev pridržava svoje dosedanje zastopnike. Preobilnost kandidatov kaže se izrekoma v okolici ljubljanski in pa v škofjeloškem in Kranjskem volilnem okraju selskih občin. Danes nočemo še imenovati imen, toda v obče moramo izrekati, da je tu postopanje nekaterih — izre-

koma enega kandidata — v resnici obžalovanja vredno in malo častno.

Prav iznenadila nas je tudi, ako se potrди novica o kandidaturi dr. Schaffer-ja v kranjskem velikem posestvu, katero je v javnost poslala „Neue Freie Presse“.

To bi bilo vendar za veliko posestvo spričevalo velike vbožnosti, ako si ne upa najti v svojih vrstah toliko razumnih in spretnih mož, da si poišče onih deset zastopnikov za deželni zbor, katere mu določuje ustava.

Nadejamo se, da je pomenila ona vest samo tipanje, ali bi hoteli veliki posestniki, izposoditi si pri ljubljanski inteligenci vsaj enega. Upamo, da večina volilcev odgovori z odločnim ne!

— Vabilo na LXXXIII. odborovo skupščino „Matice Slovenske“ v sredo dne 19. junija 1889. l. ob 5^{1/4} uri popoldne v društveni hiši na Kongresnem trgu št. 7. Dnevni red:

1. Potrjenje zapisnikov o LXXXII. odborovi seji in o XXIV. rednem velikem zboru.

2. Naznanila predsedništva.

3. Volitev predsednika, njegovih namestnikov, blagajnika, pregledovalca društvenih računov, ključarjev in overovateljev društvenih zapisnikov.

4. Volitev odborovih odsekov.

5. Tajnikovo poročilo.

6. Posameznosti.

Predsednik:

J. Marn.

— Zakrament sv. birme bodo prevzvišeni gospod knezoškof delili: Dne 21. junija na Ježici, 22. v Ihanu, 23. v Dolu, 24. v Šentvidu nad Ljubljano, 25. v Šmartnem, 26. v Trbojeh, 27. v Preski, 28. pri sv. Katarini, 30. na Igu, dne 1. julija na Golem, 7. v Želimljah, 8. v Škocijanu, 9. v Polji, 10. v Sostrem, 11. v Prežganji, 12. na Jančem, 13. v Kresnicah, 14. v Šmartnem pri Kranji, 15. pri sv. Joštu, 28. na Vrhniki, 29. v Zaplani, 30. v Rovtah, 31. v Št. Joštu, 1. avgusta v Horjulu, 2. v Polhovem Gradcu, 3. v Črnem Vrhju, 4. na Dobrovi, 5. v Brezovci, 6. v Preserji, 7. v Rakitini, 8. v Borovnici.

— Slavnostni večer, kateri so priredili dne 5. t. m. gojenci kn. šk. alojzijevišča, počastili so s svojim prihodom najodličnejše osebe duhovskega in svetnega stanu; med temi Nj. ekscelencija knezoškof, deželni predsednik baron Winkler, FML. vitez Keil itd. Pela sta se dva možka zbora, nemška „Oesterreicher Lied“ in času primerna pesen v spomin Vodniku „Venec Vodnikovih in na njega zloženih pesni“ pod vodstvom g. Foersterja vseskozi izborna. Posebno prijeten glas je imel solist A. Zdešar. Dijaka J. Štrukelj in J. Rihtaršič sta prav spretno igrala na citre. Sedmošolec Franc Bernik je lahko vabil iz glasovira misli k pesni „Schäfers Sonntagslied“. Sploh se vidi, da so alojzniki jako uneti za lepo glasbeno umetnost. Zadnja točka je bila igra „Mlini pod zemljo“ ali „Zadnje ure poganstva v Rimu“, poslovenil in prosto predelal alojznik Gr. Pečjak. Igra se je igrala le do četrtega dejanja, ker se je na

Svetovalo se mi je, naj jo praznuje akademiško, brez lastnih stroškov, brez banketa in koncerta; naj se v zboru opiše morda njena zgodovina. Ali temu nasproti se lahko reče: Prvo desetletje opisal je dr. Costa, kar se nahaja v Letopisu l. 1874; drugo pa tajnik sedanji v Letopisu l. 1885 natanko, da se bolje skoro ne more. Zgodovina zadnjih štirih ali petih let pa Vam je preživo v spominu ter ne kaže, da bi se danes vnovič razpravljala. Reklo se je, naj se občni zbor vrši o šolskih počitnicah; ali — skušnija uči, da takrat še domači odborniki hitro uidejo iz mesta in se pozgubijo po deželi, nikar že, da bi se moglo privabiti več vnanjih odbornikov in gostov. Meseca februarja XXV letnico praznovati — letos že celo ni kazalo. O Velikonoči so ljudski učitelji imeli svoje zborovanje. Tako se je odločil za „Matico“ čas nekako o Binkoštih. Kar pa XXV letnico tiče, smem reči, da se je „Matica“ o njej poslavlila s tem, da je dala svojim družnikom štiri dobre in lepe knjige; slovensko razumništvo pa naj jo poslavi s tem, da v tem obilnejšem številu pristopa ter pospešuje njene namene bodisi s pisanjem, bodisi z razširjevanjem itd. Dr. Costa pravi o koncu svojega spisa: „Naj Bog blagoslovi tudi v prihodnje ta zavod, in naj se ga krepko poprime narod slovenski, da bode storil v drugem svojem desetletji enak korak naprej, kakoršen je storil v prvem (Letopis 1874 str. 9)!“ — Smelo rečem, in mislim, da mi boste pritrdili vsi, da je „Matica“ naša v drugem desetletji storila še boljši in slavnejši korak, kar je razvidno iz omenjenega poročila (Letopis 1885), brez ropota in šuma po pregovoru: Kar raste, šuma ne dela.

Kako se je vedla „Matica Slovenska“ v letu preteklem, slišali boste, gospodje! v poročilu tajnikovem. Dovolite, da poprej omenim le nekaterih stvari!

Lani, kakor veste, bila je 40letnica cesarjeva. Tekmovali so v svečanostih najbolj Slovenci. Tudi „Matica“ ni zaostala. Darovala je v ta spomin 214 „Spomenikov“ in 1037 zvezkov „Zgodovino avstrijsko-ogerske“ učiteljskim in šolarskim knjižnicam po vseh krajih slovenskih — ne le po Kranjskem, tudi po Štajerskem, Koroškem, Goriškem in Primorskem. Došle so jej dostojne pohvale za to na pr. od visoke deželne vlade Kranjske, od ces. namestništva tržaškega itd. Čudno se je zdelo človeku, da so se cesar lani tolikanj branili vseh vnanjih, potratnih svečanosti, ter priporočali le dobrotne, ljudomile namene. — Grozno pa se je posvetilo dne 30. januarija tega leta. — Z užaljeno rodbino, z užaljenim cesarjem, žalovali smo vsi pravi in verni podložniki. — Ali — gospodje! v ognju se skusi zlato. V tej prebridki nezgodi skazali so se nam presvetli cesar najvzornije; dali so nam a) vzor čudovite vdanosti v to, kar je le dopustil Bog, in b) vzgled čudovitega, zaupanja v previdnost božjo. In, gospoda moja! kadar mislim na to, kar se godi in goditi ima na onem nesrečnem mestu po cesarjevem ukazu, vedno in vedno prihaja mi na misel naša slovenska osveta, češ, tukaj je pač v svojem najbolj vzvišanem pomenu. In prav to je, kar nam je cesarja še bolj priljubilo. In zato Vas, gospodje! o spo-

minu onega prebridkega dogodka povabim, da vstavši izrazimo iskreno pomilovanje presvetli vladarski rodbini, vzlasti preljubljenemu cesarju ter v tem slovesnem trenutku pritrdimo vnovič staremu geslu slovenskemu: Vse za vero, dom, cesarja, kojega nam Bog ohrani še mnoga, mnoga leta!

(Dalje nasled.)

Govor drž. poslanca Tonklja

v državno-zborski seji dne 8. maja 1889.

(Dalje.)

Dalje sem takrat omenjal, naj se gleda pri imenovanju zemljiško knjižnih vodij na to, da so zmožni slovenščine, ker je v vseh okrajnih sodiščih slovenskega dela Goriške čisto slovensko prebivalstvo in pri tem tudi ni izvzeto mestno-delegovano okrajno sodišče v Gorici.

Naglašal sem, da ni bilo mogoče vknjiževanje slovenskih rešitev v zemljiško-knjigo, ker zemljiško-knjižni vodja pri c. kr. mestno delegovanem sodišči v Gorici ni bil zmožen slovenščine. Sodišča, okrajna sodišča se ne drže vedno ministerstvene naredbe, da bi slovenski reševala slovenske vloge in vknjiževala slovenske rešitve v zemljiško knjigo. Meni samemu se je to pripetilo in moral sem vložiti rekurz. To se ne sme več zgoditi, nastavljajo naj se samo taki uradniki, ki so jezika zmožni, kajti brez jezikovnega znanja ne morejo zadostovati službi svoji.

Pri tej priložnosti bi visoko vlado opozoril še na neko zadevo.

Opominjam, da je že pred leti goriški deželni zbor vložil pri pravosodnjem ministerstvu prošnjo, naj se razdeli goriško mestno-delegovano sodišče v sodišče za mesto kot mestno-delegovano sodišče in v samostojno okrajno sodišče za goriško okolico. Prebivalstvo njegovo broji nad 35.000 in ti imajo pravico zahtevati, da dobe samostojno okrajno sodišče. To ni vse eno, ali je kdo vpisan pri kakem mestno-delegovanem ali pri lastnem okrajnem sodišči, kajti mestno-delegovano okrajno sodišče je podrejeno predsedniku okrožnega, oziroma deželnega sodišča, kjer je tako. Ta določuje osebe, ki naj opravljajo službo mestno-delegovanega okrajnega sodišča, in te so podvržene le njegovi disciplinarni oblasti. Tu se zgodi, da za-se obdrži najboljše moči, manj zmožne pa odkáže mestno-delegovanemu okrajnemu sodišču tako, da imajo vsled tega slabe uradnike ta okrajna sodišča, ki so v civilnih zadevah zaradi velikega kroga pristojnosti preobložena z delom, tako se pripeti, da se ravno mestno delegovanemu okrajnemu sodišču v Gorici odkazujejo le taki uradniki, katerih ne morejo drugod porabiti, in z gode se mnogi slučajji, v katerih ni uradnik zmožen jezika. Zasliši naj priče, toda njihovega jezika ne ume in za tolmača se tudi ne briga. Kam nas

bo to pritiralo? K temu, da so zaslišanja napačna, nepopolna in se morajo zopet pričeti vsled strankinega priziva. To bi ne bilo, ko bi se uradniške službe oddajale le takim osebam, ki so jezika zmožne.

Ozirati se moramo tukaj tudi še na neko drugo okoliščino. Zborna sodišča se navadno bavijo s kazenskimi zadevami. Če tedaj zbolí kakov svetnik in se mora obravnava vršiti, vzamejo se kar sodniške osebe od mestno-delegovanega sodišča, in v Gorici se je mnogokrat pripetilo, da so se poklicale stranke k zaslišanju kot priče ali k zapuščinskim obravnavam, toda one osebe, ki so prišle k sodišči, morale so zopet iti domov, ker je bil dotični uradnik pozvan h kazenski obravnavi. To bi ne smelo biti, zaradi tega priporočam, naj se mestno-delegovano sodišče loči od goriške okolice in za njo ustanovi v interesu pravosodstva posebno okrajno sodišče in to tem bolj, ker bi bilo potem to čisto slovensko in bi ne bilo treba vedno tirjati od uradnikov znanja treh jezikov, nemškega, slovenskega in italijanskega, kar je čestokrat prav težavno; dalje bi bilo tudi dobro, ko bi se k okrajnemu sodišču korminskemu spadajoče tri slovenske občine Medana, Bilinja in Dolanja uvrstile k temu samostojnemu okrajnemu sodišču za goriško okolico, ker bi potem ne spadale več pod okrajno sodišče, v katerem je prebivalstvo čisto italijansko in v katerem se premnogokrat zgodi nedostatek, da se tam nastavijo uradniki, ki so sicer italijanskega, ne pa tudi slovenskega jezika zmožni, vsled česar se Slovincem dela krivica. To velja posebno za Kormin, kjer ni niti eden sodniški uradnik, niti eden kanclist slovenščine v pismu in besedi zmožen, zaradi tega tam Slovenci s sodnijo ne morejo v svojem jeziku občevati in obravnavati.

Sedaj pridem k drugemu sredstvu, in to je jezikovno vprašanje. Rekel sem, da je v izvrševanje pravičnega in nestranskega pravosodstva neobhodno potrebno, da mora dotični sodnik ali uradnik sploh biti zmožen jezika one stranke, s katero obravnava. In kako je s tem v resnici? Oziral se bodem tukaj najprvo na svojo ožjo domovino, to je na nadsodiščni okraj tržaški. V Gorici se kazenske obravnave pred porotnim sodiščem vedno vrše v navzočnosti tolmača, in zakaj? Ker je porota večinoma sestavljena iz Italijanov.

(Dalje nasl.)

Politične stvari.

Govor poslanca Kluna

v državnozborni seji dne 21. marca t. l.

(Dalje).

Vzlic temu pa se deželno-zborna večina ni branila ustreči dotičnim željam visoke učne uprave in razširila šolo. Namesto da tedaj napadate narodno stranko na Kranjskem, storite to bolje, vzemite si to stranko za vzor ter jo posnemajte. (Prav dobro! na desnici.) Po-

vodov in priložnostij za to Vam ne manjka, in ako nimate v ta namen drugega predmeta, bila bi to češka šola na Dunaji. Tudi trditev ni resnična, da mora ljubljansko prebivalstvo samo trpeti troške za nemško šolo. Ljubljanski Nemci ne žrtvujejo za nemško šolo niti jednega krajcarja iz lastnega premoženja. Vzdržuje se namreč ista popolnoma iz sredstev kranjske hranilnice. Izjava gospoda poslanca dr. Weitlofa pa je za nas, akoravno sama na sebi neresnična, vendar v toliko pomenljiva, ker iz nje razvidimo, da smatrajo kranjski Nemci premoženje kranjske hranilnice za svoje premoženje. Priše bo čas, da se bodemo sklicavali na to izjavo.

Ker sem pa že pri gospodu dr. Weitlofu, dovoljeno naj mi bo, odgovoriti tudi na neki napad, ki ga je učinil na izdajatelja lista „St. Josephs-Sendbote“, in to ni nikakor fino, ker se oni ne more sam zagovarjati.

Gospod poslanec prvega okraja se je norčeval iz neke povesti o sv. Jožefu v „Josephs-Kalender“-ju za leto 1881, rekoč, da ne ve, ali niso taki spisi bolj sposobni, škodovati verskemu čutu prebivalstva in žaliti нравni čut, kakor če kak učitelj v boju, v kateri so ga primorali nasprotniki in je izpostavljen ljutim napadom itd.

Opozarjam na to, da je bila ta povest o svetem Jožefu, iz katere se je on tako norčeval, kot podlistek natisnjena v „Fremdenblatt“-u št. 234 in 235 z dne 25. in 26. avgusta 1876. (Smeh na levici.)

„Fremdenblatt“, kakor znano, ni glasilo klerikalne stranke, in tudi nismo čuli, da so se vsled te povesti izpodtikali liberalni bralci „Fremdenblatt“-a. (Znova smeh na levici.)

Manj zadovoljni smo bili z izjavo Nj. ekscelencije glede paralelk na Slovincem namenjenih srednjih šolah. Zahtevali smo, oprti na določbe državnega temeljnega zakona in na poskus, ki se je napravil v Ljubljani, po izjavi Nj. ekscelencije obnesel in katerega vspehi se morajo imenovati ugodni in veseli, da se uvede ista naprava šole tudi v drugih slovenskih deželah. Toda, kaj se nam je — ne rečem, dovolilo, marveč — obljubilo?

Nj. ekscelencija se je v proračunskem odseku izjavil, da se bode v prihodnjem šolskem letu na eni paralelki mariborske gimnazije poskusilo s poučevanjem posameznih predmetov v slovenskem in nemškem jeziku, ter da se bo potrudil v prihodnjem ali temu sledečem šolskem letu ustreči željam, izraženim glede goriške gimnazije.

Namestu prepotrebnih paralelk so se nam tedaj dvojezični tečaji, ki so vedno vprašavne vrednosti, ne dovolili, marveč — obljubili, in sicer za prihodnje šolsko leto le na enem zavodu. Vidite tedaj, da s tem ne moremo biti zadovoljni, marveč da moramo slej kakor prej popolnoma in v celoti zahtevati tako napravo za slovenske otroke namenjenih šol, katera zadostuje določbam državnega temeljnega zakona in potrebam slovenskega naroda. Isto velja glede ljudskih šol na južnem Štajerskim in Koroškem. Nj. ekscelencija je sicer rekla,

Gospod poslanec za Beljak je nasproti gospodu poslancu za Rohrbach izrekel znameniti stavek:

„O eni stvari moram resno ž njim govoriti. Rekel je, da sedi na levi strani mnogo poslancev, s katerimi ga vežejo mnoge okoliščine. Menda pa ne ve, da ga ne vežejo ne s tem ali onim, marveč z vsemi na tej strani visoke zbornice, in sicer ne kateresikoli okoliščine, marveč najsvetejše dolžnosti, one dolžnosti, ki izvirajo iz skupnosti rodu in jezika. (Odobranje na levici.)“

Menim, da isti čut skupnosti in rodnega sorodstva, gospoda moja, in ista sveta dolžnost tudi nas veže z našimi sorojaki na Koroškem, zaradi tega pa tudi mi dvigujemo glas za svoje slovenske sorojake z isto vnetostjo, kakor gospod poslanec za svoje nemške sorojake, in sicer storimo to zaradi tega, da bi si ne nakopali očitanja, da nam manjka naravni čut udanosti svojemu rodu in jeziku, da bi nas ne prištevali mej one ljudi, s katerimi, kakor se je zljubilo reči gospodu poslancu, se ne more več razpravljati, marveč se morajo pomilovati, kakor bolniki.

(Dalje nasled.)

Govor drž. poslanca Tonklja

v državno-zborski seji dne 8. maja 1889.

(Dalje.)

Obravnavanje je dolgotrajno in veliko breme za italijansko prebivalstvo; porotniki se dostikrat povprašujejo, zakaj morajo biti sodniki tudi slovenskemu prebivalstvu, ter se ne uvede taka naprava, da bi Slovenci sodili svoje rojake, mi pa svoje in bi se nam s tem odvzelo breme? To je zaradi tega, ker bi se sicer, ko bi se pripustili slovenski porotniki, še bolj podaljšale obravnave. Predsednik, ki vodi obravnave, praša slovenske stranke italijanski, tolmač prevaja vprašanja v slovenski jezik, stranka odgovarja slovenski, tolmač prevaja odgovor v italijanščino in potem se zapiše italijanski.

Od slovenskih okrajnih sodišč prihajajo preiskovalni zapisniki večinoma nemški, kot taki se porotnikom prečitajo, a ti jih ne umejo, zaradi tega se morajo prevesti v italijanščino, a tudi stranka jih ne ume, zaradi tega se prevajajo zapisniki v slovenščino. To je brez konca in kraja. V resnici je tedaj neobhodno potrebno, da se odpravijo te kričeče hibe, in sklicujem se na to, da so enkrat že vsi goriški porotniki, Italijani in Slovenci, skupno poslali pravosodnemu ministerstvu prošnjo, naj se porota razdeli na dva dela, za Slovence v slovenski, za Italijane v italijanski, da bi se tako moglo obravnati brez tolmača. Toda tudi v interesu pravosodstva samega je, da porotniki znajo jezik onega, katerega naj sodijo, saj se vendar toliko hvali ustnost in javnost civilne pravde, rekoč, neposrednost na sodnika je ono tajno sredstvo, ki je najbolj sposobno, da se omogoči in pospeši prava rajsodba.

To velja o civilni pravdi, tembolj tedaj o kazenski. Če sodniki ne umejo onega, katerega bodo sodili, in jim tolmač prevede njegove izjave tako, kakor jih ravno umeva — in to je vedno večinoma subjektivna stvar — nikdar nimajo pravega vtisa, kateri bi pa morda imeli, ko bi ga bili neposredno čuli in razumeli, in zaradi tega je nehote toliko rajsodb, ki niso primerne dejanjskim razmeram. Vsemu temu se lahko odpomore, če se razdeli porota na dva dela.

Isto velja glede kolegija štirih sodnikov pri navadnih hudodelstvih, ki se pod petimi leti kaznujejo. Tu si pomagajo s tem, da se, vsaj v Gorici, sestavljajo sodniški kolegiji tako, da zna vsaj polovica sodnikov slovenski in predsednik prevaja ostalim sodnikom. Toda tudi to ni prav, kajti predsednik prevaja tako, kakoršen vtis je napravilo nanj, ter tudi ne more biti nezmotljiv; sodnik mora neposredni vtis zatoženčeve povedi dobiti in ta edini mora nanj vplivati, potem se more pravosodstvo razmeram primerno in na podlagi resnice vršiti. Tako, kakor v Gorici, je tudi v Trstu in Rovinju, le so morebiti razmere tam še hujše, kakor v Gorici. Tudi tam se mora temu odpomoči in bi se lahko zgodilo, kajti treba je le po vrsti sklicevati porotnike enkrat za Slovence, drugi pot za Italijane, to bi bilo mogoče brez velikih težav.

Slovenci!

Stojednointrideset let je minulo, odkar je bil rojen Valentin Vodnik, prvi pesnik slovenski, učenjak in probuditelj naroda našega.

Ko so leta 1858. hvaležni častilci njegovi slavili stoletnico rojstva Vodnikovega, začeli so nabirati darove za spomenik, kateri naj bi se postavil v Ljubljani na primernem kraju. Ščasoma se je nabrala vsota 5400 gld. Odbor za Vodnikov spomenik obrnil se je tedaj še do visokega deželnega zbora kranjskega in do slavnega mestnega zastopa ljubljanskega, katera sta zadovoljno in blagodušno pripomogla z znatnimi doneski, in tako je bilo odboru možno ukreniti, da se letos Vodniku postavi dostojen spominek.

Leta 1887. naročil je odbor domačemu umetniku gospodu Alojziju Ganglu izdelovanje Vodnikove podobe. Umetnik je častno ugodil svoji nalogi in ustvaril kip, ki nam predstavlja Vodnika duhovnika, pesnika in učitelja, za ljubljani narod plamtečega, krasnejšo bodočnost mu obetajočega.

Ljubljanski mestni zastop je dovolil, da se postavi spominek na Valvasorjevem trgu pred licejskim poslopjem, v katerem je začetkom tega stoletja poučeval Vodnik.

Prekrasni spomenik se odkrije dne 30. junija t. l. po priloženem sporedu.

Slovenci! S tem, da postavimo Vodniku spomenik, jasno pokažemo, da smo hvaležni svojemu narodnemu probuditelju, da ne pozablamo moža, ki je v „časih

še ni pozabil enoglasnih ugovorov skoraj vseh slovenskih občin" — in tu stoji: „Čujte! Čujte! na levici“ — „ugovorov, ki se odločno izrekajo zoper vsako premembo šolstva v jezikovnem oziru.“

Zaradi tega je pač vredno, da se nekoliko natančneje pregledajo te izjave, kajti drugače ni moč dognati njihove vrednosti. Na Koroškem imamo 75 slovenskih političnih občin, ne pa 65, kakor je to trdil gospod poslanec za Beljak, kajti za me je jezik prebivalstva merodajen, ne pa označenje političnih oblastnij ali celo občinski zastop. Teh političnih občin imamo v okrajnih glavarstvih celovškem 28, beljaškem 13, sv. mohorskem 4, velikovškem 29 in volfsberškem 1. Izmed teh 75 političnih občin je samo 29, tedaj ne popolnoma dve tretjini, napominane izjave sklenilo. Slovenskih šolskih občin brojimo na Koroškem 110 ne 91 — kajti tudi tukaj mi ni merodajno vrščenje s strani koroškega deželnega šolskega sveta, marveč narodnost učencev, in od teh 110 šolskih občin je pritrdilo le 32, tedaj komaj četrtina, znanim izjavam, ki so pa v mnogih slučajih ene in iste.

Ni res tedaj, da so te izjave sklenile skoraj vse občine, in ravno tako ni res, da so te izjave izšle od slovenskih občin. Povod izjavam je dalo marveč nemško društvo v Celovci, ki je tudi dotične obrazce razposlalo v neomahljivi zvestobi udanim mu občinskim svetovalcem, krajnim šolskim svetnikom, ljudskim učiteljem, ter lastnikom rudnikov in graščin.

Na Koroškem pa so občine, v katerih je prebivalstvo izključno slovensko in v katerih imajo vzlic temu veliko besedo nekateri mali tam bivajoči nemško-liberalni gospodje. To velja posebno za tovarniške pokrajine, kjer je slovensko prebivalstvo, ker dobiva delo in zaslugek pri večinoma nemško-liberalnih lastnikih tovarn, od teh odvisno, kar se kaže več ali manj v vseh javnih zadevah. Posebno imajo ti gospodje radi, da jih od njih odvisno prebivalstvo voli v občinski ali krajni šolski svet, katero potem vodijo po lastni previdnosti.

Taki občinski in krajni šolski sveti tedaj so izdali dotične izjave. Kdo pa bo tako priprost, da bo smatral te izjave za izraženo čisto in prosto voljo slovenskega prebivalstva? (Prav res! na desnici.)

Pri sebi imam natančen izkaz vseh teh izjav in tudi vse liste „Klagenfurter Zeitung“, v katerih so se iste objavile, ter bi lahko precej natanko povedal, kako je nastala ena ali druga izjava; omejiti pa se hočem samo na nekatere izmed njih, o katerih se je že govorilo v tej visoki zbornici in kar se mora popraviti. Prebivalstvo občine Straja Ves je slovensko in vrlo katoliško; podpisala ni samo prošnjo za slovenski učni jezik, marveč tudi peticijo za versko šolo.

(Dalje nasled.)

Govor drž. poslanca Tonklja

v državno-zborski seji dne 8. maja 1889.

(Dalje.)

Preidem sedaj k civilnemu sodišču. V civilno sodnih zadevah se mora razsojevati v istem jeziku, v katerem se je vložila vloga. To se pa ne godi, vsaj dostikrat ne, ter se temu mnogostranski izogibljejo.

Najhuje je tam, kjer se zaslišujejo priče po sodniku, ki ne razume njihovega jezika. Tu se ne pozivajo sodnje zapriseženi tolmači, marveč si pomagajo s tem, da prevaja zapisnikar, ki zna le nekoliko slovenski in ki je dostikrat navaden diurnist. Da to ni pravo postopanje in ne ugaja postavi, priznalo se mi bo, in strogo bi se moralo na to paziti, da bi sodnji uradniki v resnici praktično znali jezik.

Če sedaj govorim o Koroški, naglašal bi poprej, da mi ni toliko za to, da bi se tam nastavljali Slovenci, tudi ne za to, da bi se poslovenilo pravosodje, marveč le, da bi dobil tamošnji slovenski narod svojo pravico. (Poslanec Klun: Prav res!) Če ima koroško nemško prebivalstvo pravico — in to popolnoma priznavam —, da se pri sodišču zaslišuje v svojem jeziku, dobiva vloke in razsodbe v svojem jeziku, ima gotovo tudi slovensko prebivalstvo isto pravico. Če so pa na Koroškem nastavljeni slovenskega jezika nezmožni uradniki, godi se slovenskemu prebivalstvu krivica. Nj. ekselencija je v odgovoru na neko interpelacijo sam priznal da je potreba, če se hoče izogniti tolmačem, službe avskultantov; pomnožiti za pet, in sicer jih podeliti takim osebam, ki so zmožni slovenskega jezika. Kako se je pa stvar izvršila v praksi? Res je imenovalo pet avskultantov; eden izmed njih, ki je zmožen slovenščine, je bil že prej v Celovci; dva v resnici znata slovenski ter sta tu nastanjena. Dva druga pa, ki sta bila imenovana, ne znata slovenski; peti ni nikdar prišel v Celovec. Kako naj se tedaj temu odpomore, ni mi znano.

Sedaj pa kazenskopravno polje. Pri kolegijih štirih sodnikov, ki se morejo še precej sestavljati iz slovenskih sodnikov, če se prezre predsednik in podpredsednik, je še dosti povoljno. Toda kako je pa z zapisnikarji? Zapisnikar zna le tedaj slovenski, če je eden izmed teh dveh avskultantov pozvan. Če tedaj stranka, sodnik in avskultant znajo slovenski, vrši se vse gladko. Če pa svetnik ni zmožen slovenščine, poklicati se mora tolmač, kateri posel tudi v resnici opravljata ta dva avskultanta. To se godi tudi po napominanem imenovanji. To tedaj čemer so se hoteli izogniti, je zopet nastopilo. Zboljšalo pa se je vsaj v toliko, ker je tolmač zaprisežen in slovenščine zmožen mož. No, pri porotnikih je menda isto. Kaj se pa godi pri preiskovalnih sodnikih? V Celovci so trije preiskovalni sodniki, katerih pa nobeden ne zna slovenski. Navzoč mora biti tedaj zopet eden izmed teh dveh avskultantov. Če sta tedaj avskultanta le za to tukaj, da opravljata službo tolmača, kdaj bodeta sploh

dela se vadila ter priučila pravcati sodniški službi? Drugače je pri ostalih okrajnih sodiščih — okrajev, v katerih so Nemci, ne navajam — ker zna polovica okrajnih sodnikov slovenski. Izsto velja primeroma glede pristavov. Znano je, da ti večinoma zastopajo kazensko pravosodstvo v slučajih prestopkov. Prosim, kakošna je ta preiskava, kakošna razsodba, če sodnik ne razume slovenski, stranka pa ne nemški? Ravno tako se godi v civilnih pravnih, kjer sodnik mora brez tolmačev zaslišati priče, ki ne znajo nemški.

To so nedostatki, ki se morajo odpraviti, ne v interesu narodnosti, marveč na korist pravosodja in pravosodstva. (Dobro! Dobro! na desnici.) Na tem stališču stojim in s tega stališča tirjam od visoke pravosodnje uprave, da odpomore. (Dobro! Dobro! na desnici.)

(Dalje prihodnjič.)

Naši dopisi.

Dobrava dne 23. junija. (*Različno*). (Konec.)

Kar se hudo zabliska in strela udari v gospodarsko poslopje imenovanega posestnika; v trenutku pokadi se iz podslamnate strehe gost črni dim in poslopje je ob vsem podstrešji v strašnem plamenu. Sosedje domači in iz bližnjih vasi prihite hitro na pomoč. Posrečilo se jim je živino, nekoliko kmetijskega orodja in hišo pred ognjem rešiti. Škoda je pa vendar-le prav občutna. Zgorelo je, razun zidovja, pri gospodarskem poslopju vse do tal; zgorela so vsa drva in butarice, pripravljena za domačo kurjavo ob prihodnji zimi, nekoliko gospodarskega orodja in okolu 65 starih stotov novega sena in detelje, kar bilo je uže pod streho. Prizadeti zavarovan bil je pri „Slaviji“ za to poslopje s 300 gld. Škoda znaša pa dosti več. Ker imajo pa tukajšnji prebivalci lepo krščansko navado, da osobito pogorelcem radi in zdatno z lesom in drugim gradivom na pomoč prihite, pomagali bodo gotovo tudi temu ponesrečencu občutno rano z zdatnimi podporami zaceliti tem bolj, ker bilo mu je pred sedmimi leti vse: hiša in hlev do tal pogorelo.

Ob pretečenih desetih dnevih popravil, osnažil in uglasbil je orgljarski mojster g. France Goršič iz Ljubljane orgle pri tukajšnji farni cerkvi kaj izvrstno. Vse delo dognano je mojstersko. Mojster nadomestil je celi broj manjših cinastih piščalk s čisto novimi; pri vsem tem gledal je na solidnost dela več, nego na lastno korist, dobička ni iskal. Reči se more z mirno vestjo in znano je sploh, da ga kranjska nima v tej stroki bolj izurjenega, spretnejšega in zanesljivega mojstra, nego je vrli poštenjak stare slovenske korenine, g. France Goršič v Ljubljani.

On nima tiste lastnosti, s katero se mnogo njegovih sovrstnikov ponaša, katerej se pravi „samohvala“, da le denar dobe, pa je vse dobro, delo naj bode pa — tako ali tako. — Zato naj bode pa na tem mestu vsem,

kateri enacih poprav ali novih orgel potrebujejo, najto-pleje priporočen.

M. Rant.

Iz Ljubljane — Slavnost razkritja Vodnikovega spomenika, ki se je minulo nedeljo vršila v beli Ljubljani, bila je na vse strani veličastna tako, kakor to zasluži slavljenec sam. Vdeležba pri slavnosti bila je vseslovenska, ne le zastopniki občin, društev iz cele kranjske dežele videti je bilo s svojimi zastavami, temveč velikansk del slaviteljev došlo je iz družih slovenskih, deloma tudi sosedno-hrvatskih pokrajin. Da se je ljubljansko prebivalstvo in pa ono ljubljanske okolice vdeležilo slavnosti skoraj do zadnjega moža, na tisoče in tisoče, je vresnici veselo znamenje narodne zavednosti, da je bila tudi vdeležba iz Primorskega, z Dalmacije in Istre, iz Štajerske zelo mnogobrojno je dokaz raščečega čutja celokupnosti vsih Slovencev, prav tako veselo je, da se je sosedna nam Reka z bratovskim sočutjem vdeleževala narodnega našega praznika, kar pa je v vsih domoljubnih srcih vzbujalo najsrčnejše veselje, bila je jako mnogobrojna vdeležba najbolj preganjanih naših slovenskih bratov Slovencev na Koroškem. Došlo je koroških Slovencev k Vodnikovi slavnosti blizo da ne 100 iz raznovrstnih stanov. Prinesli so saboj za slavljenca dva krasna venca, katera so po odkritju položili na podnožje spominka. Med došlimi bila sta tudi oba slovenska deželna poslanca gg. Einspieler in Muri, prvi sicer ni mogel čakati konca slavnosti, pač pa je drugi g. Muri pri slavnostnem obedu v lepi gladki slovenščini govoril ter v imenu vseh došlih tovarišev izražal radost, da jim je mogoče vdeležiti se tako veličastnega narodnega praznika, tem čutilom dodal pa je še nekatere gorke besede zahvale slovenskim državnim poslancem, ki so s toliko srčnostjo branili pravice koroških Slovencev. Odzdravila sta g. Muri-ju poslanca gg. dr. Poklukar in dr. Ferjančič.

Pa vrnimo se k slavnosti sami. Po slovesni sv. maši, katera se je pela v Št. Jakobski cerkvi, zbralo se je občinstvo na lepo okinčanem prostoru pred šolami sedaj „Vodnikovem trgu“. Polna bila je vsa okolica spominka gostov, ravno tako pa tudi bližnji prostori in hiše polni navdušenega občinstva. Točno ob 12. uri pričela se je slavnost s slavnostnim govorom z veliko spretnostjo sestavljenim po prof. Wiesthalerju; koncem govora razkril se je iz rok kiparskega domačega umetnika Alojzija Gangl-a prišedši z bronca viliti na krasnem kamnitem podnožji stoječ spominek. Potem pokladale so različne deputacije k spominku deloma zelo krasne in dragocene vence, katerih je bilo polno podnožje. Potem pela se je po mojstru Ipavicu zložena slavnostna pesem. Konečno vršila se je izročitev spominka v mestno last in konec slavnosti na tem mestu bila je cesarska pesem.

Ob 2. bil je na čitalničnem dvorišču skupen obed, pri katerem se je do 5. ure napivala z napitnico na cesarja, počenši dolga vrsta napitnic.

Blanchard, ali ni izdalo, balon je še vedno padal. Začel je metati iz balona tudi hrano, knjige, ki jih je seboj imel, in naposled tudi obleko s sebe. Tako je vendar prišel nad suho zemljo in se otel. Ko je Pilâtre de Rozier o tem zvedel, sklenil je, da hoče tudi on preploviti kanal. Ali komaj se je bil vzdignil, pretrgalo se je platno v balonu in Rozier je pal na tla. Pri tistej priči je bil mrtev kakor tudi drug njegov Romain. To ste bili prvi žrtvi zrakoplava.

(Dalje nasl.)

Politične stvari.

Govor drž. poslanca Tonklja

v državno-zborski seji dne 8. maja 1889.

(Dalje.)

Navesti hočem neko primero. Premnogokrat se sklicuje na Italijo, proslavlja se tamošnji napredek.

Z vzgledom bom pojasnil, kakó se je tam izvrševalo pravosodje, in sicer že v prejšnjem stoletji. Tú pred sabo imam tiskano pravdo, ki je navstala mej dvema občinama, spadajočima k beneški republiki. Ena je sedaj avstrijska, ker se je, kakor tudi moja rojstvena srenja, leta 1815 ločila od beneške zemlje ter spojila s primorsko, vsled česar sem jaz še vedno ostal Avstrijanec. Prepír je navstal zaradi nekega rebra. Sedaj avstrijska občina je tam napravila apnenico, ker je hotela popraviti župnijsko hišo, ter pasla koze. Naenkrat pride sto oboroženih môž iz bližnje srenje Črni vrh — kakor vidite, ime je slovensko — ti razdenejo apnenico, spodé ljudi v beg ter sekvestrujejo sedem kozá, vsled česar se je vložila tožba zaradi motenja posesti. Poklicale so se v Benetke priče, mej temi dve iz mojega rojstnega kraja. Prišli ste tje dné 30. maja 1791, in dovolil si bodem prečitati, kaj se je nadalje zgodilo (číta):

„Venuto in ufficio acitazione ecc. Antonio Crast qu. Pietro, nativo ed abitante della Villa di Bergonna, lavorator di campagna, testimonio nominato sopra il Capitolo primo“ itd., to se pravi, prišel je Anton Crast, v Beginju rojen in stanujoč, kmetovalec, kot priča. Praša se sedaj o prvem členu. Potem slôve (číta):

„Interrogato in qual luogo si trovasse lui esaminato il giorno 22. giugno 1876, risponde in un linguaggio non intelligibile, dando segni ancora di non intendere che poco la lingua italiana.“

Odgovarja v nerazumljivem jeziku ter kaže z znamenji, da zna le malo italijanski.

„Per la qual cosa fu intermesso l' esame e fu commesso al testimonio Antonio Crast di trattenersi fuori del' ufizzio, donec ecc.“

Vsled tega se je pretrgalo zaslišanje ter se mu je ukazalo, naj zunaj počaka.

„L'Illustrissimo ed Eccellentissimo signor Luogotenente veduto ecc., e volendo ecc.“ — pokličeta se potem dva tolmača.

„Là ordinato, che l' esame di Antonio Crast sia assunto col mezzo delli due interpreti Vincenzo Germaz e Valentin Paolin, ambi di questa città ecc., affine ecc. ecc.“

Izdajo se pozivi in tolmača prideta.

„Venuto in ufficio a citazione ecc. Vincenzo Germaz qu. Francesco, nativo da Praga é da 18 anni circa abitante in questa città, fa il palatiere, e Valentin Paolin qu. Lorenzo, nativo della Pieve di Solcana Imperiale, è da 20 anni circa commorante in questa città fa il sensale.“

Prideta tedaj tolmača Vincencij Germaz, sin Franca Germaza, iz Prage, 18 let že v tem mestu stanujoč izdelovalec lopat, in Valentin Paolin, sin Lorenca Paolina, iz župnije Solkane, ki je cesarska — ta leži pri Gorici; isti stanuje že 20 let v tem mestu ter je mešetar.

Ne bodem naprej čital, marveč le povedal obseg.

Tolmača se zaprisežeta (ter se jima naroči, naj popolnoma po resnici tolmačita ter zapisniku narekujeja).

Najprvo se pokliče ena priča ter jo v njenem jeziku zaprisežejo. Potem se naroči enemu tolmaču, opominjajoč ga na prisego, ter se mu predlože vprašanja, dokazni članki. Drugi tolmač mora poslušati ter pritrditi, da je prav prevedeno. Potem odgovori stranka; tolmač prevede in drugi mora potrditi, da je prav prevedeno, in zdaj se povedba še-le vsprejme v zapisnik. Tako se je izvršila cela obravnava,

Primerjajte sedaj, gospôda moja, razmere, kakoršne so na Koroškem, kjer se brez tolmača zaslišujejo priče, primerjajte nadalje s tem, kakó se pri nas v Gorici in Istri brez tolmačev zaslišujejo stranke, ki niso zmožne italijanščine, kjer se vendar gré za moje in tvoje ali v kazenskih zadevah za čast in prostost (Klici na desnici: Tudi za življenje!) — kjer se gré za življenje, tam se že pokličejo tolmači — potem bodete rekli, da so se v beneški republiki mnogo bolje varovali pravni odnošaji, kakor sedaj pri nas. Pravda še ni končana. (Veselost.) Gre se za last napominanega rebra. Pravda se sedaj vrši v Tolminu. V Italiji, pri dr. Preturi v Tarcintu, so se priče na večni spomin zaslišale. Tú je posloval slovenščini vešč uradnik, ki je služil v Tolminu ter se po letu 1866 povrnil v svojo domovino, kjer so ga nastavili. Tudi tam, čeravno zna sodnik slovenski, poklicala sta se dva tolmača ter se je pri tem popolnoma tako postopalo, kakor v beneški republiki; če se tedaj ta pravda primerja z našim postopanjem, zgodi se gotovo na škodo zadnjega.

(Dalje prihodnjič.)

Glaisheru, da so v višini zračne struje pravilnejše in brzeje od onih na zemlji. Nebes je bil ob tej plovitbi zelo oblačen. Glaisher je videl v najvišjih višinah, do katerih je došel, še visoko nad seboj oblake. Čim više se človek popenja, tem reji je zrak, tem brzeje mora dihati. Glaisher pripoveda, kako je ta redki zrak na njega uplival. Pri 5000^m so mi pomodrine ustnice, v večji višini so mi postale črne, srce mi je tolklo močno, v višini 9000^m se nisem več zavedel.

V najnovejšem času je vzbudil po vsem naobraženem svetu veliko sočutje tragični konec zračne plovitbe, katero so napravili v znanstvene svrhe Gaston Tissandier, Crocé-Spinelli in Sivel. Od te trojice se je vrnil samo prvi živ na zemljo. Balon „Zenith“, v katerem so se spustili, bil je previden z vsemi potrebnimi fizikalnimi aparati. Zrakoplavci so vzeli tudi v mehovitih čistega kisika, da imajo česa za dihanje, kedar pridejo v ono silno višino, v katerej je zrak tako redek, da v njem ni dosti tega plina, ki je za dihanje toli potreben. Dne 12. aprila 1875. l. ob 12. uri in 25 min. se je vzdignil „Zénith“ s Pariza. Zračna temperatura je bila 5 st. pod ničlo. Crocé-Spinelli je imel znanstvena opažanja, dočim je Sivel vodil balon. Četrt na dve so bili v višini 7000^m, zračna temperatura je bila 10 st. pod ničlo. Gaston Tissandier, edini, kateri se je s tega pota vrnil, pisal si je ta čas v balonu bilješke. V pismu na predsednika pariške akademije, javil je svoje bilješke.

Čitajmo. „Sivel in Crocé-Spinelli sta zelo bleda. Tudi meni je zelo slabo. Jaz dišem kisik, to me nekoliko oživlja. Neprestano se vzdigamo. Sivel mi pravi: Imamo še mnogo balasta. Ali ga hočem nekoliko izsuti? — Kakor hočete. — Potem vpraša isto Crocé-Spinellia. Ta mu z glavo pritrdi, da le. Sivel odveže tri vreče peska, katere so visele ob balonu. Pesek se je vsul na zemljo, a mi smo se s silno brzino vzdigali. Sedaj se čutim tako slabega, da ne morem glave obrniti, da vidim svoja sopotnika. Rad bi vzdignil cev, da dišem kisik, ali ne morem roke premakniti. Gledam, 8000^m visoko smo. Hočem to povedati, v ali ne morem obrniti jezika. Oči mi vkup lezejo. Nezavednost me objema.“

„Ob enej uri in 38. minuti, pa ob 2. uri in 8. min. sem se prebudil, a za malo časa. Balon pada z veliko brzino, odvežem vrečo peska, da zmanjšam brzino padanja. Zapisal sem: Padamo, temperatura 8° pod ničlo. Sivel in Crocé ležita nezavestna na podu čolna. Zopet me objema nezavednost. Nekdo me je zbudil, trese me za ramo. Crocé je. Vrzite balast, mi padamo, zavpije nad menoj. Nisem mogel tega učiniti, pač pa sem videl kako je Crocé vrgel balast. Zopet me nezavednost objema. Kaj se je pozneje godilo, ne vem. Menim, da je tako olahkočeni balon še enkrat se vzdignil v silno višino. Ob 3. uri 15. min. odprem oči. Balon je padal s strašno brzino, čoln se je zelo gugal. Poklekнем in potresem Sivela in Crocéa za rami ter vpijem: Sivel, Crocé, izbudita se. Moja drugova ležita zgurena. Vsak je glavo zavil v plašč. Vzdignem jma glavi in pogledam v obraz. Grozno! Sivelu obraz je črn, oči

ima zaprte, usta pa odprta in s krvjo zalita. Takošen je bil tudi Crocé. Zgrozil sem se. Balon drvi s silno brzino proti zemlji. Izpraznim zadnji dve vreči balasta. Balon dalje pada. Izpustim sidro. Čoln udari silno ob zemljo, sidro ne prime. Veter nese balon dalje. Odprem ventil. Tako sem došel ob 4. uri na zemljo.“

Oba nesrečna zrakoplavca so pokopali 20. aprila 1875. l. na pokopališču Pére la Chaise v Parizu.

(Dalje nasl.)

Politične stvari.

Govor drž. poslanca Tonklija

v državno-zborski seji dne 8. maja 1889.

(Dalje.)

Preidem sedaj na drugo polje. To zadeva reševanje slovenskih vlog pri nadsodiščih, višjih stopnjah.

Priznati moram v pohvalo apelacijskega sodišča v Gradcu, da je vsaj glede slovenskih vlog, kjer dohajajo tudi slovenske razsodbe in apelacije, izdala naredba, po kateri mora prva stopnja prevajati razsodbe slovenski ter jih v slovenskem jeziku vračevati strankam.

Kakó se pa godi v Trstu? V Trstu dobivamo na slovenske vloge, rekurze in razsodbe prve stopnje le italijanske ali nemške rešitve. To vendar ne more biti v smislu pravosodja, v smislu današnje izjave Nj. ekscelencije, da se namreč imenujejo uradniki po potrebi naroda in po državnem temeljnem zakonu. Pravica kakor potreba govori za slovenske rešitve, in upam, Nj. ekscelencija bo zadosti mož, da bo tudi od teh uradnikov zahteval, naj se postopa po pravici in potrebi naroda, izdajajo na slovenske vloge tudi slovenske razsodbe. To se mora tem lažje storiti, ker so pri apelacijskem sodišči v Trstu nastavljeni uradniki, ki so takó slovenskega, kakor hrvatskega jezika zmožni; zaradi tega nikakor ni prav, da dobivamo od tega sodišča, ki bi bilo vendar dosti zmožno, rešitve v tujem jeziku.

Toda tudi postopanje, kakoršno je priljubljeno pri apelacijskem sodišči v Gorici, ni pravilno, ker nasprotuje sodnji instrukciji, katera je bila s cesarskim patentom iz leta 1853, drž. zak. št. 81, potrjena, ter ne ugaja § 197 in sl. in osobito ne § 211, po katerem bi se morale razsodbe izdajati s podpisom sodiščnega načelnika in ekspeditnega predstojnika.

Prosimo tedaj, da se odpravi to nepostavno ravnanje. Ker so pri graškem apelacijskem sodišči svetniki, ki so popolnoma slovensčine zmožni, pri tem ni nikakoršnih težav. Pri prevodih pa ni takó lahko uživeti se v duha razsojujočega sodnika. Dostikrat postane lahko prevod drugačen od izvornika. kar bi

se pa ne pripetilo, ko bi oni, ki sestavi razsodbo, obenem preskrbel prevod, kar bi moral storiti, ker je zmožen.

Drugič ne moremo tega postopanja potrditi, ker nalaga spodnjim stopinjam bremena, ker se morajo baviti s prevodi. Vsi pravniki pa vedó, da se sodišča prve stopnje, katerim nastajajo skoraj z vsako novo postavo tudi nova bremena, obteževajo še s prevajanjem. Sodniški uradnik se potem seveda lahko izogne prevajanja, treba mu je le napraviti nemško razsodbo, in iznebil se je sitnega dela. Toda temu ne moremo pritrditi, ker bi se s tem prikrajševale naše pravice, in zaradi tega prosim Nj. ekselencijo, naj sili na to, da bodeta nadsodišči v Trstu in Gradcu na slovenske razsodbe prve stopnje izdajali razsodbe v istem jeziku. Isto velja tudi gledé najvišjega sodnjega dvora.

Povrnem se k neki izjavi prvega gospoda protigovornika. Trdil je, da bodo Slovenci tirjali še vseučilišče in senat pri najvišjem sodnem dvoru. Nekoliko ima prav. Če zahtevamo — in zahtevati moramo — da bodo slovenski uradovali in razsojevali sodniški uradniki in da z nami v tem jeziku občujejo tudi politične in finančne oblasti, tirjati moramo tudi sredstva, da se popolnoma naučijo tega jezika. Uradni jezik s svojim službenim zlogom je vendar vse kaj drugega, kakor navadni jezik. Tedaj mi po vsej pravici zahtevamo, naj se za pravne stroke, civilno pravo, civilno pravdo, kazensko pravo, kazensko pravdo in upravnostvje ustanove na graškem vseučilišči stolice s slovenskim učnim jezikom, kakor se je to zgodilo že leta 1849. Potem bomo še le popolnoma opravičeno smeli tirjati, da bodo pravniki, ki bodo prišli s tega učnega zavoda, tudi slovenščine popolnoma zmožni ter slovenski uradovali.

Kar se tiče pa senata, priti mora takó do tega, ako bomo enkrat došli do pravice, katero nam jamči ustava, da se bo namreč v spodnjih stopnjah uradovalo slovenski. Potem se bodo tudi pri najvišjem sodnjem dvoru morali nastaniti taki možje, ki bodo znali slovenski.

Tukaj tedaj zopet ne stojim na stališči narodnosti, marveč na tem, da imamo pravico in dolžnost zahtevati, naj znajo uradniki, ki so poklicani, da sodijo našemu narodu, tudi jezik tega naroda; kajti le tedaj se bo utrdilo zaupanje do sodniških uradnikov, le tedaj bomo smeli pričakovati varno pravosodstvo, kar je vendar na korist pravosodju samemu, in le tedaj se bo vresničil izrek: *Justitia regnorum fundamentum.* (Odobranje na desnici: Govorniku čestitajo.)

Obrtniške zadeve.

C. kr. deželna vlada naznanila je trgovski in obrtniški zbornici naslednje:

Pri visokem c. kr. trgovinskem ministerstvu došla je prošnja, naj bi se izdelovanje gornjih delov čevljev uvrstilo v rokodelske obrte v zmislu določil § 1, odstavek 2, zakona od 15. marca 1883. drž. zak. št. 39.

Ta prošnja utemeljuje se s tem, da se je izdelavanje gornjih delov čevljev razvilo le iz čevljarskega obrta in da se mora tisti, ki izdeluje gorenje dele, korenito naučiti čevljarski obrt, ako hoče v obče razumeti rečeno stroko.

Iz tega uzroka ne da se tudi tajiti, da se more izdelovanje gorenjih delov pri čevljih naučiti le vsled daljšega dela pri čevljarskem obrtu in samostalno izvrševati, zategadelj je ta obrt tudi rokodelski obrt.

Konečno se je tudi omenilo, da še to govori za tesno zvezo obeh obrtov, ker sta doslej bila povsod spojena v jedni zadrugi.

Ker pa se v novejšem času izdelujejo gorenji deli pri čevljih popolnoma ločeno ter čevljarji često le pritrjujejo daljne dele h kupljenim gornjim delom, in se potemtakem ni moči več popolnoma naučiti izdelovanja obutala v vseh delih, trpi ne samo čevljarski obrt škodo v svojem obstoju, ampak je tudi oteškočeno vzgojiti si dobrih pomočnikov.

Z ozirom na to, da so ti odnošaji res taki, izjavilo se je visoko c. kr. trgovsko ministerstvo v sporazumu z visokim c. kr. ministerstvom notranjih stvari, da je izdelovanje gorenjih delov pri čevljih bistven del čevljarskega obrta in da so zategadelj prosilci za prvo imenovani obrt, kolikor se izvršuje rokodelski, dolžni, do kazati pred nastopom obrta sposobnost ravno tako, kakor se to dokazilo zahteva za rokodelski čevljarski obrt.

Naši dopisi.

Iz Ljubljane — Južnoštajerska hranilnica. Znano je, da so hoteli nemškutarji na Štajerskem preprečiti ministersko naredbo glede vknjižb slovenskih v zemljiške knjige s tem, da so vse one tamošnje hranilnice, pri katerih je dobival slovenski štajerski posestnik posojila, sklenile, prosilcem za posojila samo tedaj dovoliti posojilo, ako so vsi vpisi v zemeljski knjigi prosilčevega posestva izključno nemški. Dokler je bila tudi le črka slovenska vknjižena, ostala je prošnja odbita.

Posestnike štajerske rešiti iz tega barbarskega nasilstva, združili so se slovenski rodoljubi v ta namen, da se ustanovi „Južnoštajerska hranilnica v Celji“.

Ne zdavnej došlo je od ministerstva dovoljenje te hranilnice.

Shod ustanoviteljev, in prva seja upravnega odbora za hranilnico bode dne 22. julija v Celji, po seji pa dobe ob 1. uri v dvorani Koscherjevega hotela banket.